

ՄԷՃՄՈՒԱՅԸ ՀԱՎԱՏԻՍ

Իրօքիւն՝ ՍԵՆԵ

(1869)

ՆՈՒՄԵՐՈ 388

1787 ՐԱՄԱԶՆ 7

Մէծնու իւր Բուժնամէ
Սէնէլ իւր 450 յԷ
ՍԼԹԸ ՍԼԷԷ 80

ԲԱԶԱՐ ԷՐԹԵՍԻ
ԹԸՇԻՆԻ ՍԱՆԻ 24

Իւր ՎԵՐԷ 45
Տոսէլ իւր 40 ԿՆԻՅ

ՍԼԱՅՈՒՆԿԱ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6

ԱՌՔԱՆԵ ԹԸՇԻՆԻ ՍԱՆԻ 24

ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ՄԻԹԵՆԵՎԻՅԵ

Ամեն . Ս . Պատրիարք հաղ-
րէթիւնին նախագահա գործընդ-
թարաֆը հաղրէթի փառնահիսէն
վերինն ճէվապըն սուրէթի տիր :

« Ըզհար իթտիկինիդ խուրաս վե-
ռապուտիլէթիկինիդէն մէմուրիլէթի
Շահանեմ հասըլ օլտու, մագարը հիւ-
քիւմէթի միւլիւքանէմտէ պուրու-
նան հէր սընըֆ թէպաամըն միւսա-
վաթ Բազրէ աապիլ վէ իսթիրահէթ-
լէրի, աաալէթի սէնիլէմէ թէվիթիդան
հուսուէ կէմէսի էմէլի Շահանեմ
տիր, վէ հէր սընըֆ թէպաամըն զահ-
մէթսիլդէ թահսիլի իմ վէ մէարիֆ
իթմէսի իլին մախսուսէն պիր մէք-
թէպ թէշքիլ օլունտու, օրատա պի-
լա իսթիւնա թալիմ վէ թէրպիլէրի
իլէ իմ վէ մէարիֆ թէրադըր պու-
լուպ սաաաթէթի հալլէրի մաթըլապի
միւլիւքանէմ տիր : »

22 Նոյեմ. 1869

Ի Պատրիարքարանի Հայոց (Կնէք)
Կ . Պօլիս .

— Շոտարատան վիլայէթի մէզ-
քիւրէնին ահվալը միւթէսսիֆէսի
հազգընտա թարաֆըրպա պիր մէք-
թուպ կէմիլ վէ շայանը աիդգաթ օ-
լան ճիւմէլէրի պէր վէճհի աթի պէ-
յան խաթըրիլ :

« Հէք քէս մէմալիքին իտարէ հիւ-
քիւմէթի հազգընտա իլթիքեա ի-
տեպ, պիլ պու իլթիքեանըն հազգ-
լը հազգսըր օլտուղու թէճէսսիւսի-
նէ կիթիլմէյիպ, աննագ ումում էֆ-
քեարընը պէյան իլէ իթթիֆա իտէ-
րիլ :

« Թիհարէթ ալտէվիլէ քէսպի-
լինգըրադ պուրույօր . էմթարատան ա-
լընան կէյիտ վէրկիլէր, եօլար օլմա-
տըրընտան հէման եօք կիպի պիր շէյ
տիր : Էկէրլի հիւքիւմէթի մահէլ-
լիլէ եօլար ինշապընա իգտամ իտէ-
մէզէ, պու ախը ու իթա, իսկէլմի-
զէ պէօյիւք քէտէրի տօգունսսըրլա
պէրապէր, աալի պիր եօլ իլէ ինըր
օլունաճագ տըր :

« Սաղուլ օլան քաշա հաղրէթիլի,
Տիւրաթծօ վէ իրրոննա արապընտա
օլան եօլուն, ինշապընա պաշամը շալ-
քին էկէրլի պու եօլ աալի Տիւրիլին
աթտուրի գատար օլաթալըլա ինշա օ-
լունուր իտէ, պու աալ պօլ պիր զահ-
մէթ օլաճագ տըր :

Շիւքհէսիլ պիլիլիսինիլ քի, պու
սէնտ Տիւրին շայը ուլարընտան հէամօ-
լունմուշ տուր . մէքըրիլ շայըն սուլարը
պու կիւն, իւլէրիլագ Շոտարա գա-
լէապը պինա օլունմուշ օլան թէրէսին
էթէյինաէն կէշէյօրլար :

« Մէղըրիլ շայ պու տէրէճէ ճօշ-
կունուլու իլէ, Շոտարա ալագիլէրի
մախսուտար օլուր տէյի քէօյիլէր-
տէ պիր աթիֆ իթիգատ վար . շէհ-
քին սէքէնէլէրինաէն էքսէրիսի պու
իթիգատտա տըրլար : Շու աթիտէ-
քի միւթալիպթ օլունուր : Տիւրին շա-
լը սուլարը պուրատան կէշտիքէ,
արաղիլի մահսուլտար իթմիլ տիր :
Օլ վագըլթաան պէրու գայէթ պէրէ-
քէթիլ մահսուլտարըրըր օլմուշ, վէ
մէմալիքտէն խալլիճէ մահսուլ ին-
քան իտիլմիլ տիր : Նաալլ քի, պու
սէնէ հէման եիւղ պին պարկիլի գա-
լալիլ մէմալիքտէն իտրաճ օլմուշ
տուր : Տիւրին շայընա սէտա շէքմէք
միւնասիպ օլուպ օլմաաղըրըր պիլմէք
թէճէսսիւս իտիլէճէք պիր մէսէլէ
տիր : »

Գուրիէ աՌրիսի

— Չապթիլէ միւշ իրի տէվլէթու-
հիւսնիւ քաշա հաղրէթիլի իգտամ
վէ իթիմամըլա Հազգէթիտէ գարը-
լարա մախսուս պիր պիմարիտանէ քիւ-
շաա օլուպ, գըրդ պէշ գատար եա-
թագ մէվճուա պուլունմագտա տըր :

— Կէշէն հաֆթա Չէնկէլ քէօ-
յիւնտէ իըրվաթըն պիր թաշ շալ
գարմաղլա մէշղուլ իքէն, պիրտէն
պիրէ մաաէն բաթլամըլ վէ մէրգու-
մըն գաֆասընը քէսիպ աթմըշտըր
Մէքըրիլ աթիլթին սէպէպի աթմիլ
շէքիճիլտէն շըգան պալը Գըրըճ
ճըրիար օլմուշ տուր :

— Կէշէն բէրշէմպէ կիւնիւ, տէվ-
լէթու Ալի քաշա հաղրէթիլի, ի-
թալիա սէֆիլի գօնթ Պարպօլանիէ
պիր վիլիթա վէմիլլէր տիր :

— Սըրպ գայիմագամըրըլ թա-
րաֆընտան, Սըրպ շըմէնաթէրէրէ-
նէ տայիր տօգթօր Աթրուսպէրիլի
տէրմէյան իթալիլ թէքիլէրի հիւս-
նի գապուլիլթ աթըրմուշ տուր : Մէք-
քիւր թէքիլէր, Սըրպ հիւքիւմէ-
թինէ զայէթ թայրըլ վէ մէնֆաաթլը
օլտուղունտան, սալը հալըն խիթա-
մընտան էվիլ Սըրպըն Սըրքէինա
նաալ միլլէթ մէճլիսինէ հալալէ օլու-
նաճագ տըր :

— Սթանպօլտա Բուսիա սէֆարէ-
թի պաշ սըր քեաթիպի Ս . Գունանի
Բուսիա խարիճիլ վէքիլի բըէնա կօր-
չադթիլունէղտինտէ սայիլ պիր մէմու-
րիլէթ նաապ ու տալէթ օլունմուշ
օլտուղունտան, էէրինէ Ս . Միու սէ-
ֆարէթի միւմալիլէ, հատա պաշ սըր
քեաթիպի ինթիլապ օլունմուշ տուր :

Պիր զաթ թէրաֆրնտան շու ա թիտէքի մէքտուպ թէրաֆրմըզա վա ըիտ օլմուշ տուր :

Երիտման անուն լրագրոյն քսան եւ վեցերորդ թերթը կարդալու ատեն նրա հետեւեալ հատուածը կը հանդիպի աչքիս, որուն սկզբնաւորութիւնը այս է. «Շարաթ առաւօտ Հռովմէական ազգայնոց Բերայի Ս. Յովհանն Ոսկեբերան եկեղեցւոյն մէջ, հետեւեալ բարբարոսական անգթութիւնը կատարուած է» :

Սոյն բնաբանը կարդացածիս պէս շտապով մը կը դարցունեմ թերթը, տեղեակ ըլլալու այն բարբարոսական ըսուած դիպուածին որ հանդիպեր է եկեղեցւոյն մէջ : Ուստի վաւերուն երեւակայութեամբ մը հատուածը կարդալով կը տեսնամ որ իրը ոչ ինչ համանաւանդ Սատուածային նախանձայութեամբ շարժեալ առիթ մը բարբարոսական անգթութեամբ անուշով կը դատաւարարի. որն սր ըստ իմ կարծեացս եւ դատմանս, բարբարոսական անգթութիւն եւ նուազ հոգւոյ մը կրնայ հետեւանք նոյն հատուածին մէջ մանաւանդ յոյսնի կը տեսնամ եւ ոչ պատահած դիպուածին մէջ. եւ կարծեմ թէ սոյն դատմունքը ունեցած են նաեւ այն պատուական ընթերցողները, եթէ քիչ մը Աստուածային հոգի եւ ազնուական սիրտ մը ծոցերնուն մէջ կը կրեն :

Հեղինակը այսպէս կը բացատրէ իրեն պատմութիւնը, «եկեղեցւոյն մեծաւոր վարդապետը անխնայ բուռ մը կ'իջեցնէ տղու մը կունակը, տղան յանկարծ շուարեւով կիցնայ, քիթը բերանը մարմարիայ քարերուն զարնելով ճակատը կը պատուի, եւ տղուն քթէն ու բերնէն ուղիւսըն արիւն կըսկըսի հոսիլ եւ շնչաւորաւ կը նուաղի» : Ժիծաղելու բան, այո՞ բառերը աղւոր հայերէն, «ուղիւսըն ու շնչաւորաւ», բայց այս ուժով բառերը չեն յարմարած այն պզտի դիպուածին, եւ ո՞րչափ մեծ տարբերութիւն եւ բարդութիւն գրուածին եւ իրին մէջ կը տեսնամ. այնչափ նրշափ որ կը ծեսնամ շարաթ եւ կիրակի օրերուն մէջ, նախ եւ առաջ այս շնչին դիպուածը պատահած է Վիրտիկի օր եւ ոչ թէ շարաթ. առաջին սուտ որ հեղինակը

կը կ'սկսի օրէն. երկրորդ ստույգին մեծաւորը եկեղեցւոյն մէջ «անխնայ» ըսուած կերպով զարկած չէ, որուն վիպէն հին տեղ գտնուած արժանահաւատ անձինք, եւ ուրիշ ստոյգադիւրներէ ալ իրին ճշմարտութեան տեղեկացայ, զոր կը հրատարակեմ հետեւաբար եւ պատուական ընթերցողք տեղեակ ըլլան :

Նոյեմբեր 16 կիրակի օր Ս. Յովհանն Ոսկեբերան եկեղեցւոյն հանդիսութեան երրորդ օրը ըլլալով, սեղանին բազմոցին վրայ յանդիման ներկայ կը գտնուի սրբազան ճաճանչի մէջ Յիսուսի Գրիստոսի ամենասուրբ մարմինը, եւ կը վառարանի Սատուածային ժամերգութեամբ, եւ խուռն բազմութիւն հաւատացելոց ներկայ կը գտնուին այն հանդիսաւոր ժամերգութեան. սոյն միջոցին զգեստաւոր եալ տղայ մը անհանդարտ բարուք դասին մէջ աստուածային սուրբ խորհրդոյն դիմաց խաղաղ եւ պարկեշտ չը կենալով, պատճառ կըլլայ նա եւ երկրորդ տղու մը որ քովը կը գլուխուէր, եւ երկուքը միատեղ կըսկսին շարունակաբար իրարու հետ փոխադարձ խօսիլ, վիճել ու իրարու մը շարկել ու աքացել, այս երկու տղոց եկեղեցւոյն մէջ անվայել վարքը անշուշտ իրենց տիրացու վարժապետը շարականներու եւ երգերու զբաղած ըլլալով ու չը տեսնելով, դասին մէջ մեծաւոր վարդապետը երկայն համբերելէն ետեւ, տղոց քանի մը անգամ աչք կընէ որ հանդարտ կենան, բայց տղաք չը սեպելով վարդապետին տհաճութիւնը, կը շարունակեն իրենց վիճը ու տղայական կռիւը, վերջապէս մեծաւոր վարդապետը տղոց թեւէն բռնելով աւանդատուն կը ստանի, եւ կը հրամայէ լուսարարաց որ մերկացնեն տղաքը զգեստներէն ու արձակեն դուրս, ու մեծաւոր վարդապետը կը դառնայ իւր աթոռը. տղաքը կը մերկացուին զգեստներէն ու կ'սկսին աւանդատան մէջ կռուիլ ու աղաղակ հանել, լուսարարք չեն կրնար զանոնք զսպել, դարձեալ մեծաւոր վարդապետը կը հարկադրի աւանդատուն մտնալ եւ զանոնք դուրս վարել, տղոն մէկը բնութեամբ յանդուգն լեզուին տալով եւ աղաղակը բարձրացը

նելով, առիթ կուտայ վարդապետին որ հարեւանցի եւ թեթեւ ապտակով մը դուրս հանէ. տղուն սրտին չարութենէն ու կրքէն ինքզինքը կամաւ կը նետէ խորշի մը մէջ, ինչպէս տղոց ոմանց սովորութիւնն է ընել, ու ցըցուած քի մը զարնուելով քթէն քիչ մը արիւն կը վազէ, որով կ'սկսի աւելի պոռալ. երկրորդ լուսարարը կը գրկէ զտղան դուրս կը հանէ որ եկեղեցւոյն մէջէն չշնկոցը դադրի. նոյն միջոցին կին մը ներս մտնելու ժամանակ տեսնելով տղուն քթին արիւնը, կը վազէ որ իրեն հետաքրքրութիւնը կը շտացնէ, եւ տղուն չափազանց վայնասունը կընկան միտքը չփոթելով ու պատճառը չը գիտնալով, կըսկսի ան բարեպաշտ անուն կինը նախատել զմեծաւորը :

Վրայ կը հասնի նաեւ Գաղանճեան տիրացու Պօղոսը, եւ ան ալ զտղան յանցաւոր դատելու տեղ, մեծաւորին ետեւէն յանդգնաբար խրոխտալ, ու անվայել բառերով արհամարհել. վերջապէս տղուն արիւնը կը դադրի, եւ նոյն օրը դարձեալ իր առջի տուող Վիճակը կը գտնայ, բայց իրեն անպիտան բարուցը պաշտպաններ գլուխելով, անշուշտ իրեն շարութեան մէջ կը հաստատուի :

Այս է ահաւասիկ ստոյգ պատմութիւնը, զոր շարաշար զբարարութեամբ եւ հոգւով յիշակալութեան բարդած կը հրատարակեն վարդապետին դէմ :

Եթէ տղուն եկեղեցւոյն մէջ կամ դուրս ըրած յանդուգն վարմունքը եւ անվայել շարժումները ուղղակի մեծաւոր վարդապետին անձին գէմ եղած ըլլար, ու վարդապետը անհամբերութեամբ տղուն զարկած ըլլար, դարձեալ մարդկօրէն մտածելով սմանց քով յանցաւոր չէր գտնուէր, բայց շատերէն ալ կրնար արհամարաիլ, որ ինքն քահանայ ըլլալով պէտք է հեղահոգի եւ համբերող ըլլայ իրեն անձին գէմ եղած նախատանացը, եւ ոչ թէ փոխադարձ վրէժ հանել, եւ դուցէ ես ալ Վրայամ մասին չը կարենայի արդարացիներ զինքը, ու Գաղիադրէի կերպով մը իրաւունք ցաւ դուածքին, բայց կը տեսնամ որ քահանայն տղատուածային նախանձայութեամբ վառուած կը հասնի ան կէտին. ուս

տի կը գովեմ իրեն բարի նախանձը, եւ կը պարսաւեմ իրեն դէմ ելած գըրուածքը, որ տգէտ եւ ծուռ նախանձու ծնունդն է. ինչպէս կը տեսնանք որ ֆրիստոս տէրն մեր որ ամեն ատեն հեղ ու խոնարհ էր, եւ մեծ համբերութեամբ կը տանէր նախատանաց ու արհամարհանաց մինչեւ անգամ դանի, բայց երբոր Աստուծոյ տաճարին մէջ անօթներ կանցնէին, եւ անվայել կը շարժէին ու կարհամարհէին Աստուծոյ տաճարը, այն ատեն հեղութիւնը մերկանալով, եւ արդար բարկութիւնը զգենելով չուանեաց խարազան մը շինեց, ու զամէնքը ծեծելով տաճարէն դուրս վռնտեց. իոյնպէս գիտենք նաեւ Հեղի քահանայապետին յանկարծական մահուան պատժով դատապարտիլը, պատճառը տըղոց անվայել բարութեան տաճարին մէջ ծառայելով զանոնք ամենեւին չի իւրաւելը. եթէ հին եկեղեցւոյն մէջ այսպիսի խտուրթիւն որ կը պահանջուէր որ նորոյն ստուերն էր, որչափ եւս առաւել ճշմարիտ խորհրդոյն դիմաց ահիւ եւ երկիւղածութեամբ պէտք է ծառայենք. ուրեմն գովեստից արժանի է մեծաւոր վարդապետին ցոլեցած արդար բարկութիւնը այն յանդուգն եւ անզգամ տղուն եւ իրաւացի, եւ ոչ եթէ բարբարոսական անգթութիւն, զոր հեղինակը տգիտաբար կը հրատարակէ ստուրթեամբ լի:

Գանք որ հեղինակը իր անհամ եւ ցուրտ գրութեամբ զօրացնելու եւ տաքցնելու համար վկայներով ճամբայ կելլէ, եւ որոնք են արդեօք ցոլեցած վկայները այն խուռն բազմութեան մէջ. ահաւասիկ առաջին վկայ կին մը որ եկեղեցւոյն դռնէն ներս մտնելու ժամանակ կը հանդիպի, երկրորդ վկայ դարձեալ կին մը որ տղան կը տեսնայ կիսամեռ ըստ իւր կանացի երեւակայութեանը որ նոյն իսկ լուսարարը կը յանդիմանէր զտղան իրեն չարութեանը համար. երրորդ վկայ իրեն ընկերները անվարձ ազաք որ պզտի տեսարանով մը կը չուարին, ու պզտի դիպրոնով մը կը խուլին, իրենց հասակին համեմատ պզտի բանը մեծ կը տեսնան, ինչպէս երկու տարուան տղոց մը գիւնացի երեւող սեւ քողով ծածկած երեւնաւ, օտար ոգի

մը կարծելով կը վախճի, կը պօռայ ու կը վախնայ, վերջապէս մարդ մը չեմ տեսնար որ վկայ ըլլայ սոյն բարբարոսական ըստած դիպրոնով եւ իրաւունք տայ. Թող ընթերցողք իրենց խելքովը տրամաբանեն եւ դատեն այն գրութեամբ եւ գրողին հոգին, որովհետեւ հայեւոյ մէջէն պիտի տեսնան իրեն սրտին չարութիւնը եւ վերջին զրուրթեան հոգին:

Չեմ գիտեր թէ այն արդարոց հատուածին հեղինակին հոգին է թէ Ծիածան լրագրոյն ծնունդն է այն վերջաբանութիւնը, թէ հռովմէական կղերաց մեծ մասին միակ ուսումն եւ սկզբունքն ըլլայ աղքատ տղաքը այսպիսի խժոժային բարբարոսութեամբ տանջիլը. եւ ինքն արդեօք տեղեակ է իշմիածնական, Սիսական եւ Աղթամարական եկեղեցեաց կղերացը ուսմանց եւ սկզբանցը որ տեղեակ եղեր է հռովմէականաց, այսպիսի բաւական է, թող ինքն իմանայ իմ միտքս եւ տրամաբանէ:

ՀԱՎԱՏԻՍԱԹՐ ԹԷԼԷԿՐԱՖԻՑԻ

Պիւքէշտէ դամարալարն քիւշատը.

27 նոյեմ.

Պու կիւն գամարալարն քիւշատը միւնասէպէթի իլէ, Ուլահ Պուղտան բրէնսինին իրատ իթտիյի նութ գունտա, Էւրոսայա օլան եօլուլու զու հազգընտա միւլազաթ իյլէտիյի հիւքմարալարտան դապուլ իթտիյի հիւրմէթ վէ իհթիւրամիթ Ուլահ Պուղտան միլլէթինէ այիս օլտուղուն վէ պինսէնալէյհ ալիւն մուազղամա մէմալիքիմիլին շիւքրանլիլէթին տէ զիյատէ պիւր հադգ տաճա գազանաղլարըն վէ քեաֆֆէյի շիւքհէլէր մահվ օլուպ, Էմիլիլէթ հասըլ օլտուղուն վէ մէմալիքին քեաֆֆէյի միւթէքէֆիլ օլան տէվլէթլէր իլէ ճարի օլան միւնասէպաթ պուն տան պէյլէ քէնտի մէնֆաաթլարընա խալլը պիւր հէյէթ քէպ կյէտիլինի վէ Էւրոանըն ազթարը Շարգիլէյի միւլաղէնէսինտէ Ուլահ Պուղ

տանըն թուրաճաղը մէպէք Տէվլէթի Սիլիլէ իլէ օլան պու գատար սէնէլիք ըէվապիթինի Էւրոանըն հիւնայէսի թահթընա վազ իտէն ահիւնամէլէր իլէ կէօթէրիլէն վազալիքին խալիսանէ իյֆուսընտան իպարէթ օլտուղուն ու պիւրմիլ տիր:

Բրէնսի միւշարիլէյհ, Էմիլիլէտէվլէթլէրին, ումուրու տաիւլիլէմիլիք միւտալիլէ իթմէյէճէքլէրինէ Էմին թարիգ, պիլիմ հէմհիվարարըմըրն իլէլէրինէ դարըշմաթը սար: Իլլէ օվազըթ խանէմիլին գարուսունտան իլէրի քիմսէ թէճալուզ իտէմէզ: Իթթիլսազ իթտիլիմիլ քոյիթիլգանընէյի պիւր քոյիթիլգա օլտուղունա իսպաթ, ումուրուն մէնֆաաթըն մուհիպ օլան քեաֆֆէյի մէսէլէլէրին մուհէտաթը միլլէ ահիւնամէն, թէսվիլէսի իլին պու կիւնքի կիւնտիւլի մուազղամանըն իպրազ իլլէտիլէրի խալլսահլըղը տըր տէյի իլալէ իթմիլ տիր:

Նութգու մէգըլը, աղտ օլունան վէ եալսու թահթը միւղաքէրաթտա օլան պու թարզ խալլիճէ ումուր վէ մէսալիհի եէկեան եէկեան պէյան իթտիլքուն սօղրա, մէմալիքին տախիլի հալինի իյղահ իլէ պէրապէր, մատտի վէ մանէվի գուվլէթլէրին կիւնտէն կիւնէ քէսպի ազամէթինի վէ մէտէնիլէթ մէյտանընտա գատէմնիհատէ օլտուղունու թատիգ իտէյօր:

Բրէնսի միւշարիլէյհ, տախիլիա սայիլի հալին, խանէտանը Էմարէթին իպգաթը իլէ թէէմին օլտուղուն ու վէ քըրգալարըն իթթիֆադ վէ իթթիհատ իլլէմէսինի պիւր պէյան խաթմի քէլամ իթմիլ տիր:

Նութգու մէգըլը հազըրուն թարաֆընտան սէտալը թահսինլէրի իլէ Էքսէր տէֆա գաթ օլունմուշ, վէ եաշաթըն բրէնս վէ բրէնսէ սէտալարը իլէ օրատան միւֆարէգաթ իլլէմիլ տիր:

Հօնորա 3 դեկտ.

Ֆէնիան մահպէսինտէն օճօնօվան, թիլքէրարի գօնթուղու իլին բարլա մէնթօ ազաթը ինթիլսալ օլմուշ տուր:

Փարիս 3 դեկտ.

Հաշմէթլու Էօթէնի հազըլէթլէրի

